

MIKLÓS PÉTER

SZTE JGYPK Művelődéstudományi Tanszék

ORCID: [0009-0009-g15g-g664](https://orcid.org/0009-0009-g15g-g664)

A roma középosztályosodás esélyei

Forray R. Katalin: Romológia. Kutatástól az oktatásig - Gondolat Kiadó, Budapest, 2022. 221 oldal

Forray R. Katalin, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának professor emeritája, a nevelésszociológia és a romológia egyik kiválóbb hazai képviselője a Gondolat Kiadó gondozásában az Oktatás és társadalom könyvsorozott új folyamának nyolcadik köteteként megjelent Romológia. Kutatástól az oktatásig című könyvében az elmúlt években megjelent, elsősorban empirikus vizsgálatokra és alapkutatásokra épülő tanulmányait tette közzé.

A könyv hat részből áll. Az első egység a roma közösségek történetéről és a romológia mint hazánkban az elmúlt néhány évtizedben formálódó diszciplína professzionalizálásáról szól. A második egység – a könyv első fejezete – a Család és iskola címet viseli. A cigány gyermekek szocializációjáról, a szegregált és a vegyes oktatás problémáiról, valamint a roma nők társadalmi érvényesülési és foglalkoztatáspolitikai lehetőségeiről olvashatunk ebben az egységben. Az iskola után című második fejezet a közösségi tanulás helyét a roma oktatási- és életstratégiákban, a reziliencia kialakulásának a kérdéseit és a diplomaszerzés esélyeit vizsgálja. Külön alfejezet tárgyalja a roma szakkollégiumok szerepét a cigány fiatalok társadalmi integrációjában, illetve oktatási és munkaerőpiaci sikerességében. Ebből az egységből kiderül, hogy a 2010-es évek jelentős eredményeket hoztak a roma közösségek számára. Nagyságrendekkel csökkent a cigány gyerekek általános iskolai lemorzsolódása, míg az érettségiig eljutó, illetve szakképzettséget szerző roma fiatalok aránya nőtt, s a felsőoktatásban is jóval nagyobb számban vannak jelen roma származású hallgatók, mint korábban.

Ennek magyarázata, hogy az 1990-es évektől jelentős változások történtek az iskolák világában, különösen a cigány tanulók helyzetében. A statisztikák szerint napjainkban már szinte feltűnően sok roma nő kerül be a középfokú- és a felsőoktatásba. Ezt részben a nevelés különbsége magyarázza, hiszen a roma közösségek többségében a lányok inkább felelősségtudatra és jövőorientáltságra szocializálódnak, míg a fiúk jóval nagyobb szabadságot kapnak. A tanuló roma fiatalok családjában a szülők már maguk is jártak iskolába, s fontosnak tartják a gyermekeik – különösen a lányaik – továbbtanulását. A felsőoktatásba viszont már kevésbé jutnak be a legszegényebb családokból származók. A cigány fiatalok továbbtanulását különböző ösztöndíjrendszerek és szakkollégiumok segítik, a tanulás ugyanis a társadalmi fölzárkózás/főlemelkedés leghatékonyabb eszköze. A legnagyobb kihívást ebből a dimenzióból azon roma közösségek adottságai jelentik, ahol a mélyszegénység és a kirekesztettség ördögi kört alkot, s ahonnan kitörni csak olyan jelentős szellemi és anyagai támogatással lehet, amelyet egyrészt az állami intézményrendszer, másrészt a leginkább elhivatott, és el-, illetve befogadó mentalitású pedagógusok tudnak megadni – mégpedig együttes erővel és hatalmas erőfeszítéssel – a roma gyerekeknek.

A roma értelmiségivé válás, illetve a professzionális tudást és kompetenciákat igénylő szakmákban való sikeres elhelyezkedés sajátossága, hogy sok esetben a diplomás romák szakítanak a hagyományos közösségeikkel. Ez a jelenség pedig át is vezet a következő fejezethez, amely a középosztályosodás problémáját vizsgálja a magyarországi romák szociológiailag korántsem egységes – sőt, meglehetősen bonyolult és fragmentált – világában. A cigányság középosztályosodása hagyományosan inkább a lehetőségek és az esélyek szintjén valósult meg, az ezredforduló után azonban lassú, de megfigyelhető és kimutatható módon megindult a cigányság egy részének polgárosodó (más szóval: középosztályosodó) társadalmi mobilitása. A kérdés helyes értelmezését nehezíti, hogy erről nem nagyon állnak rendelkezésre megfelelő kutatások és minták, amelyek tendenciákat mutatnának, s inkább esettanulmányokból (elsősorban interjúkra alapozott tartalmakból) tud kiindulni a kutatás.

Mint már utaltam rá, az elmúlt huszonöt évben – derül ki Forray R. Katalin kötetéből – az általános iskolai lemorzsolódás a romák körében huszonhárom százalékról hét százalékra csökkent, míg a középiskolába belépők aránya kilencven százalék közelébe került. A középfokú végzettség megszerzésének aránya is sokat javult: a rendszerváltozás után született romáknak már több mint egyötöde rendelkezik vele. Ugyan a roma népesség iskolázottsága ma is jóval elmarad az országos átlagtól, ez nem jelenti azt, hogy az egyéni főlemelkedés korlátozott lenne. Az oktatáspolitikai támogatások, egyes civil kezdeményezések, valamint az egyéni erőfeszítések és az egyházak felzárkóztatási tevékenysége egyaránt hozzájárul egy erősödő roma középosztály kialakulásához. Bár a rendszerváltozást követő integrációs törekvések mára – részben pénzügyi, részben szakmai/technikai okok miatt – jórészt kifulladásra, helyüket új szereplők és más megközelítések vették át, amelyek eredményeként a roma középosztály egyre láthatóbban jelenik meg a magyar társadalomban.

A könyv negyedik, Oktatáspolitikai címet viselő fejezete a multikulturális, az interkulturális és az inkluzív nevelés kérdéskörei mellett a cigány népesség európai iskolázottságának és képzettségének a tendenciáit vizsgálja, illetve rávilágít néhány jó gyakorlatra, a pécsi Gandhi Gimnáziumtól a szolnoki Roma Esély Szakiskolán keresztül a keresztény roma szakkollégiumok fontos tevékenységéig. A könyvet a Néha elég egy mosoly című interjú, valamint egy rövid angol nyelvű összefoglalás zárja. A vonatkozó szakirodalmi tételek fölsorolása az egyes fejezetek végén található.

A korábban említett, Borzák Tibor készítette beszélgetés Forray R. Katalinnal a könyv szerzőjének tudományos érdeklődését és szakmai elhivatottságát is igazolja. A cigányság társadalmi integrációja és az egységes (vagyis: nem többségi/magyar és kisebbségi/roma) magyar társadalom kapcsán a következőket olvashatjuk benne. „Úgy gondolom, közelítünk a társadalmi egységhez. S ebben a mobilitásban a cigányság is lép előre, átalakulóban van a cigány társadalom szerkezete. Alapvető fontosságú, hogy létrejöjjön egy új cigány középosztály. Ebben a folyamatban – amely az elmúlt évtizedekben egyre több családot sodor magával – nagy szerepet játszik az iskolázás rohamos terjedése. A változásokat sok-sok egyéb mellett az is jelzi, hogy a cigány fiatalok a pécsi egyetem romológia szakán kívül egyebek mellett magyar vagy történelem szakra is jelentkeznek. Ami pedig az esélyeket illeti, manapság egy szegény szabolcsi faluból már nemcsak egy cigány, hanem egy magyar lány is ritkán jut el egyetemre tanulni. Szomorú, de attól ez még így van.”